

Борис Киричок

НАРОДНИЙ ГЕРОЙ ЮГОСЛАВІЇ Г. ОХРИМЕНКО

У статті розповідається про уродженця Чернігівщини Г.Охріменка, який став Народним героєм Югославії.

Ключові слова: війна, міни, моряк.

Словосполучення «народний герой», винесене в заголовок, має в сучасній українській мові кілька значень. Одне з них вживають, коли говорять про діяча загальнонаціонального масштабу, незалежно від його соціального статусу, інше є частиною найвищого державного звання, на зразок Герой Радянського Союзу чи Герой України. У даному випадку йдеться про Народного героя Югославії, нашого земляка Г. М. Охріменка (1910–1996), першого з військових моряків Радянського Союзу, що отримали це високе звання.

Прізвище Богдана Охріменка вперше зустрічаємо в списку козаків Бахмацької сотні Чернігівського полку, всім відомому Реєстрі Війська Запорозького, підписаного Богданом Хмельницьким 1649 року. Зв'язок поколінь триває, і ми бачимо батька нашого героя Миколу, нащадка того Богдана, на давно обжитій нашій землі, повним георгіївським кавалером ще в роки Першої світової війни, тобто він мав таку ж рідкісну державну нагороду, як і його син Григорій Миколайович.

Народився Григорій Миколайович у гайворонському хуторі Восьме Березня, навчався в місцевій початковій школі, семирічну школу закінчив у Дмитрівці (існує версія, що навчався і у голінській школі), а потім перейшов на самостійні хліби, відправившись на заробітки до приморських українських міст, а там недалеко було і до кораблів та початку довгого, сповненого труднощів і, здавалось би, нездоланих перепон, життєвого шляху, який вів сільського хлопчину тільки вгору і вгору. І став він не просто адміралом, яких багато, а національним героєм. Хутір той межує з лісом і, відправляючись туди по гриби, я залишав, як правило, автомашину біля батьківської хати адмірала, інколи подовгу спілкуючись з його родичами.

Другу світову капітан-лейтенант Г. Охріменко зустрів на посаді молодшого флагманського мінера Чорноморського флоту. В обложеному Севастополі спеціально освоїв за кілька днів професію водолаза (був з нею трохи знайомий і раніше), аби розкрити секрет німецької магнітно-акустичної міни, про розсекречення якої нацисти, до речі, не знали до кінця війни. Про нього написані книжки, зняті кінофільми.

У цьому нарисі ми розповімо про цей героїчний подвиг нашого земляка, згадаємо про знаменитий рейд по Дунаю. Побіжно зупинимось також на парі побутових моментів, що супроводжують будь-яку людину все життя і також характеризують

*Капітан другого рангу
Г.М. Охріменко. Белград.
1945 р. Після вручення
вищої державної нагороди
Народний герой Югославії*

його особистість. Коротко скажемо ще про одного земляка, також Народного героя Югославії В. А. Улізька.

Війна велась не тільки на суші, морських просторах і повітрі, а і в наукових лабораторіях. Цим, звичайно, займалися всі воюючі держави. Цілком закономірно, що до Севастополя, головної бази Чорноморського Флоту, прибули провідні радянські фізики І. Курчатов і А. Александров і з їхньою допомогою в найкоротші строки було створено електромагнітний трал, обладнану станцію для розмагнічування суден. В усіх цих роботах найактивнішу участь брав молодший флагманський мінер ЧФ капітан-лейтенант Г. Охріменко.

З новим на той час досягненням німецької інженерної думки чорноморські моряки вперше зустрілись в Новоросійську у вересні 1941 року. Буквально поряд з бортом бойового корабля, на дні бухти, виявили невідому їм донну міну. З величезною обережністю водолази припідняли її за допомогою понтона і коли з нього була відпомпована вода і міна зависла в воді на тросі, катер відбуксирував її до Суджукської коси в безлюдне місце, а полуторка благополучно витягла її на берег.

До міни наближались троє військових фахівців, і в цей момент пролунав потужний вибух. Інженер Б. Дишневський та старший лейтенант С. Богачек загинули на місці, а капітан-лейтенант А. Малов, який знаходився трохи далі від міни, розглядаючи трос, пошкоджений при її транспортуванні на берег, був тяжко поранений. Про ці події і пригадав капітан-лейтенант Г. Охріменко, готуючись до знешкодження нової незнайомої і тому дуже небезпечної міни.

Усі спроби підірвати нові міни, скинуті німцями на фарватері, залишалися марними, вони не піддавалися впливу електромагнітних тралів. Ті міни нацисти почали скидати в севастопольську бухту в жовтні. Одну з них знайшли водолази і під водою доправили до Костянтинівського рavelіну (давньої фортифікаційної споруди). Спроба знешкодити міну закінчилась вибухом і загибеллю людей. Avіація противника продовжувала скидати міни в бухту. Міну, застроплену на глибині і підняту з ґрунту, спробували витягти на берег, але уже при наближенні до нього, на мілководді, міна вибухнула. Аналізуючи побачене, Охріменко зрозумів, що в міні встановлено гідростатичний запобіжник, прилад, який провокував вибух, як тільки міна наближалась до поверхні води.

І ось тоді, отримавши дозвіл командуючого флотом особисто підняти і знешкодити міну, в Г. Охріменка виникла думка, що вибуховий пристрій має також якісь ще невідомі засоби захисту від магнітних полів і ними могли бути й акустичні прилади. Перша зустріч з міною, звичайно під водою, ледве не стала для Охріменка й останньою. У момент, коли він її оглядав, поблизу розірвався снаряд, і Охріменко, зазнавши важкої контузії і майже втративши свідомість, з трудом був піднятий товаришами на поверхню, де з'ясувалось, що їхній водолазний бот потрапив під обстріл ворожої артилерії. Довелось втікати з-під вогню.

Наступного дня, рано вранці, Охріменко знову спускається на дно. Ось і небезпечна незнайомка! Офіцер обходить її з усіх боків, обмацує. Виникає спокуса негайно відкрити горловину, де знаходиться інерційний запал і детонатор, та видалити їх. Та це була тільки спокуса. Треба ж було з допомогою мастики зробити зліпки з горловини, болтів та гайок. Того під руками не було, і довелося підніматись на поверхню.

І ось уже третя зустріч з незнайомкою. Цього разу Охріменко мав на озброєнні ключі з немагнітних матеріалів, тобто з латуні, виготовлені за знятими напередодні зліпками. В напівтемряві знаходить в каламутній воді горловину міни – тут знаходиться інерційний запал. Обережно робить ключем півоберта, і повільно інерційний запал виходить із свого гнізда. Обережно нащупавши його, спробував витягти його із гнізда, але зробити це до кінця не удалося, міна лежала на боці. Треба було підкопати під нею ґрунт або ледь-ледь повернути. Зробити це самостійно Охріменко через перевтому уже не міг, не вистачало сил. Тому вставив назад в гніздо запальний стакан і викликав на допомогу свого учителя-водолаза старшину Леоніда Вікулова, з яким удвох трохи і змістили міну, цього було достатньо.

Відпустив Вікулова і, залишившись наодинці з міною, почав усе спочатку. Оберт за оберт висував запальний стакан із корпусу міни. Здавалось, що діло зроблено,

та в цей момент потужний удар по голові приголомшив офіцера. Похитуючись знову, пішов на підйом. Дуже вчасно! Снаряди все ближче лягали біля водолазного бота, який зазнав пошкоджень і кренився на бік, отримавши в борту кілька пробоїн. Стерновий і обоє мотористів були поранені. Та мотори ще працювали, і водолазний бот, накренившись на лівий борт, устиг відійти за північний мис, до Костянтинівського равеліну.

За ніч бот відремонтували, і рано вранці, в сутінках світанку, водолази застропили міну і притопили понтон. Коли із нього відкачали воду, міна повисла у воді і в такому вигляді на довгому тросі катер прибуксирував її у віддалену Пісочну бухту. Тут експедицію вже чекав Охріменко. Автомашина витягла міну на піщаний берег, де повинне було продовжуватись її знешкодження. Все повторилось, як свого часу в Новоросійську. Тільки закінчення операції було більш щасливим.

Пам'ятаючи про свою здогадку, Охріменко встановив проти гідрофона міни репродуктор з протягнутими від нього проводами до імпровізованого «командного пункту»: в приярку, де розмістили новенький патефон з набором пластинок. Завершивши підготовку до «концерту», він відправив в укриття всіх, хто йому допомагав, і розпочав перед незвичайним слухачем, тобто міною, свій концерт із записів класичної музики, на який міна ніяк не реагувала.

Продовжувати незвичайний концерт, очевидно, було не варто. Охріменко обережно наблизився до міни, обійшов її з усіх боків, прикидаючи, де краще зробити в ній вікно, щоб побачити, що там всередині. Однак робити це вдень було не варто, в корпусі міни міг бути вставлений фотоелемент. Як тільки денне світло проникне через вікно, спрацює патрон-пастка.

Оглянувши ще раз відділення для приладів міни, Охріменко відшукав гніздо, де був встановлений капсуль запального стакана і через якусь мить легенько повернув кільце, яке утримувало кришку капсуля. У ту ж мить пролунав удар в середині корпусу міни, ніби там щось вибухнуло. Охріменко упав поруч з міною. Тут він і почув, як в її корпусі почав працювати годинник. Проминула якась нескінченна хвилина. Охріменко звівся на ноги і кинувся геть, чекаючи з миті на мить вибуху. Було цілком можливо, що годинник з'єднаний з вибуховим пристроєм сповільненої дії.

Г. Охріменко дістався до групи офіцерів на чолі з контр-адміралом Фадеевим, що перебувала у схроні, і доповів про зроблене. Адмірал наказав чекати. Пройшло багато часу, а міна не вибухала. Охріменко знову залишає товаришів і направляєтсь до неї, уже здогадуючись, що сталося. Приставивши вухо до корпусу міни, зрозумів, що годинник уже не працює. Тоді зняв натискне кільце, яке утримувало кришку капсуля, і повільно став викручувати. Кришка відскочила, і він побачив рештки капсуля, який вибухнув у момент, коли він натиснув натискне кільце. Якби запальний стакан, який він напередодні видалив під водою, був на місці, міна б вибухнула.

Тепер можна було зняти прилади, на які замикався вибуховий патрон-пастка, бо ж вибух капсуля відбувся вхолосту. Та обережність не завадить, вирішив офіцер і, прикріпивши трос до приладів, відійшов, ліг на землю і, натягнувши трос, із силою його смикнув. Прилади від'єднались, усе обійшлося добре. На цьому знову зробив паузу аж до ночі.

Туманної сирій ночі він разом з матросом-мінером просвердлили в корпусі міни вікно, просунувши руку в яке Охріменко обстежував зсередини кришку горловини, де розміщувались прилади керування міною. Вибухового патрона не було. Та обережність не залишала офіцера і, прикріпивши до кришки трос, із пристойної відстані зірвав кришку з місця. У суцільній темряві, неначе із зав'язаними очима, навромацки, видаляв прилади, неначе розчиняючи велику рибику. Тільки на світанку Охріменко завершив свою роботу.

Зійшло сонце, і офіцерові нарешті можна було подивитись в середину міни. Тільки десь опівдні він вийняв з неї останній прилад, завершивши знешкодження. На основі приладів, що їх видалив Охріменко, встановили, що вона була і магнітною, і акустичною. Необхідно було знайти засоби для боротьби з новою загрозою. На нараді у

*Охріменко Г.М. Капітан-лейтенант
біля знешкодженої ним
німецької магнітно-акустичної міни*

контр-адмірала Фадеева той запропонував дотепне розв'язання проблеми: «Треба озвучити магнітні трали!» Перевтомлений Охріменко у відповідь тяжко зітхнув. Важко було навіть уявити, що він пережив у ці кілька днів, які стреси потрясли його душу. Але замість відпочинку треба було їхати з доповіддю командуючому флотом, адже попереду була ще важча робота по знищенню нових магнітно-акустичних мін. До закінчення війни було ще далеко, попереду чекали нові, ще невідомі випробування.

У завершальні місяці Другої світової Г. Охріменко курсував

нашпигованим німецькими та англо-американськими мінами Дунаєм у команді, яка забезпечувала рух кораблів з продовольством та боєприпасами до щойно визволеного Белграда. Офіцер-земляк врятував його від голоду, надавши тим самим необхідну і таку важливу допомогу Національно-Визвольній армії та населенню столиці Югославії. Григорій Миколайович, звичайно, знав про ті смертельні сюрпризи на фарватері й провів свій караван не по ньому, а паралельно з ним, скориставшись широким і глибоким розливом великої європейської ріки в ту пору року, тим більше, що мінували німці Дунай у середині літа, тобто в засушливу пору року, коли рівень

*Учні Дмитрівської середньої школи вітають контр-адмірала Г. М. Охріменка
На задньому плані стоять ветерани Другої світової зліва направо:
І. Ю. Новицький, Б. Г. Киричок, І. М. Пустовойт.*

води в річці був мінімальним. Короткою була зупинка в Белграді. Уже наступного дня надійшов наказ вирушати далі. Адже розпочалася битва за іншу європейську столицю – Будапешт. Тільки через півроку, коли не тільки Дунай, а і озеро Балатон

очистили від мін кораблі бригади капітана другого рангу Г. Охріменка, він знову потрапив до Белграда. Славного моряка зустрічали в залі засідань югославського парламенту. Голова Президії Антифашистського Віче Народного визволення Югославії Іван Рибар у своєму вітанні наголосив: «У жовтні минулого року Ви здійснили подвиг, який вписаний золотими літерами в історію визволення народів Югославії. Ви і керовані Вами офіцери і матроси вернули нам те, що найдорожче югославу після свободи – ріку життя, наш Дунай». За цей подвиг указом №183 від 30 квітня 1945 року Антифашистського Віче Народного визволення Югославії Охріменко був удостоєний звання Народного героя Югославії.

Цю високу відзнаку мав також наш земляк із Григорівки колишнього Дмитрівського району, льотчик Василь Андрійович Улізько (1915–1956). На початку війни молодий пілот виконував обов'язки штурмана в одному з бомбардувальних полків. Майже щодня доводилося вилітати на бомбардування захоплених ворогом радянських складів боєприпасів, пального, різної зброї та скупчення німецької техніки. У неймовірно складних природних умовах Балканських гір йому разом із членами свого екіпажу удалось вивезти з нацистського оточення і тим самим врятувати від загибелі керівника югославського опору маршала Й. Тіто та його штаб. Будучи досвідченим штурманом, гвардії майор В. Улізько здійснив близько 30 польотів з доставки вантажів і людей на різні мало пристосовані аеродроми Югославії.

Польоти ці здійснювались, як правило, уночі. З огляду на складні погодні умови в Балканських горах та здійснення польотів без радіонавігаційних засобів, для авіаз'єднання, головним штурманом якого був В. Улізько, була розроблена спеціальна система польотів за орієнтирами. Ці майстерні польоти, з одночасною подачею домовлених сигналів, забезпечували посадку у визначеному місці. Всі літаки з'єднання, орієнтуючись на ті сигнали, точно виходили на ціль. Блискучий пілот, В. А. Улізько став генерал-майором авіації. Уже після війни, 26 квітня 1956 року, при виконанні службових обов'язків він трагічно загинув.

Похований Василь Андрійович у Києві на військовому Лук'янівському цвинтарі. Особисто В. Улізька я не знав. Однак служив з його родичем Іваном Улізьком, моїм однолітком з тієї ж Григорівки, в 102 артполку на Далекому Сході. У 1950–1957 рр., відразу після демобілізації, я працював у Григорівській середній школі спочатку учителем німецької мови та історії, а останні три роки і її директором і, отже, щось чув про генерала. У школі навчались учні не тільки з Григорівки, а і з сусідніх сіл і хуторів, у першу чергу, звичайно, в 8-10 класах.

У ті роки стосунки з Югославією були напруженими, і ніхто навіть не заїкався про якісь нагороди від тієї «ревізійної держави». З іншого боку, добре знаючи учнів та їхніх батьків, а часто і родичів, смерть земляків-військових, а інколи і цивільних, не була для всіх нас якимось надзвичайним явищем. Повідомлення про їхню загибель надходили із Західної України, Прибалтійських республік, Кавказу. Потім надійшла черга Афганістану... Тому загибель льотчика, навіть генерала, сприймалась як щось цілком закономірне, тим більше, що літаки в різний час, і не тільки в ході війни, терпіли аварії і в недалеких звідси місцях. Тільки поблизу Дмитрівки сталися чотири таких аварії, три з нашими літаками і одна з німецьким. Хлопчаком бігав на місце події і бачив ті літаки та їхніх пілотів власними очима, за винятком того радянського, що повертався з фронту і впав поблизу хутора Восьме Березня, а весь екіпаж загинув. Як відомо, незадовго після війни Й. Сталін побив горшки з югославським керівництвом, і всіх, хто мав нагороди тієї країни, примушували «добровільно» від них відмовитись. До честі наших героїв вони цього не зробили.

Після війни Охріменко ще багато років залишався на військовій службі. Успішно закінчив академію, флот став для нього домівкою і змістом життя. У відставку пішов контр-адміралом. Древня Феодосія, вік якої сягав 26 століть, стала для нього рідною. І в похилому віці завжди був оточений людьми, спілкувався з ветеранами, призовною молоддю, земляками, приїздив на свою малу батьківщину... Мав честь бути знайомим з уславленим адміралом. Спілкувався з ним тут, у Дмитрівці, бачились і в Феодосії, де він поселився після виходу у відставку. Якимось, після пам'ятної

зустрічі з учнями і вчителями Дмитрівської школи, Григорій Миколайович відвідав селищну поліклініку, непокоїли зуби, точніше їхня відсутність. Нові протези виготовила адміралові моя дружина Лідія Захарівна і вони так добре підійшли, що в знак особливої вдячності він подарував їй мушлю (раковину, виловлену в якомусь з тропічних морів). Той екзотичний сувенір, дорога для нас пам'ятка про видатну людину, десятки років прикрашав у нас книжкову шафу, а нещодавно опинився в мініквартирі нашої правнучки, студентки Анастасії. Це був дарунок бабусі до дня народження Настуні. Доля подарувала мені і кілька подорожей до Криму. Під час однієї з них вирішив нанести візит Григорію Миколайовичу, з яким уже був знайомий, і повідомив йому про це. Був здивований, коли на пероні залізничного вокзалу побачив адмірала, що підтюпцем біг назустріч мені, офіцерові, яких свого часу були десятки і сотні під його високою рукою. Бігання для літньої людини було незвичним, і адмірал спіткнувся... Зустрічав він, так поспішаючи, звичайно, земляка, якого давно не бачив. Переконалий, що далеко не всі, хто досягнув високого суспільного статусу, здатні на таку увагу до своїх колишніх, але простих земляків і людей, з якими зводили обставини. Адміралові були властиві такі риси характеру, які робили його визначним воєначальником, з твердою волею і аналітичним розумом і умінням переконувати і згуртовувати навколо себе людей.

Помер Григорій Миколайович 31 березня 1996 року в Феодосії і там же похований. Та уже наступного дня помешкання адмірала пограбували невідомі злодії та вкрали в числі іншого всі його державні нагороди, 37 орденів і медалей різних держав, у тому числі найвищого рангу, частина з яких була виготовлена з дорогоцінних металів. Найвірогідніше, що саме вони і були метою того грабунку. Тільки через рік ті нагороди впливли на зарубіжних аукціонах, принісши продавцю, грабіжнику чи перекупщику, зареєстрованому як громадянин США, скажені гроші. Таке наше сучасне, сповнене кримінальними злочинами, тривожне і неспокійне життя...

Помітну фахову допомогу при написанні цього нарису надав мені порадами та друкованими матеріалами відомий у нас у районі та за його межами краєзнавець з Білої Церкви Микола Іванович Сербин.

В статье рассказывается об уроженце Черниговщины Г. Охрименко, который стал Народным героем Югославии.

Ключевые слова: война, мины, моряк.

In the article told about the native of the Chernihiv oblast G .Ohrymenko, that became the Folk hero of Yugoslavia.

Keywords: war, mines, seaman.